

*Секція: Юридичні науки*

**Хижняк Маргарита Олександрівна,**  
*студентка третього курсу економіко-правового факультету  
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова  
м. Одеса, Україна*

## **ЩОДО МЕХАНІЗМУ РОЗРОБКИ РЕСУРСІВ МІЖНАРОДНОГО РАЙОНУ МОРСЬКОГО ДНА**

У наш час актуальною є проблема вичерпання людством природних ресурсів Землі, яка пов'язана з постійним ростом населення та необхідністю у більшій кількості природних ресурсів для забезпечення достатніх умов життя людей. У зв'язку з цим збільшився інтерес людства до пошуку та розробки ресурсів, що приховує у собі дно Світового океану. Згідно з деякими даними, на сьогоднішній день дно Світового океану досліджено усього на 10%, але достовірно відомо, що воно містить велику кількість різних видів природних ресурсів. Успіхи у науково-технічному розвитку зробили можливим доступ до ресурсів не тільки континентального шельфу, але і до глибоководних районів морського дна.

Це зумовило необхідність у правовому регулюванні розробки природних ресурсів дна Світового океану. Конвенція ООН з морського права 1982 р. (далі – Конвенція) у частині XI закріпила основні принципи та механізм розробки міжнародного району морського дна (далі – Район) і передбачає створення спеціального органу для здійснення контролю за дотриманням положень конвенції. Але досі існують деякі проблемні питання у цій сфері, що потребують подальшої роботи над правовою базою, зокрема, пошук компромісу між інтересами високорозвинених держав та держав, що розвиваються, збереження екології Світового океану та розробка правил для всіх видів природних ресурсів. Мета цієї роботи – дослідити механізм реалізації розробки ресурсів Району згідно з

Конвенцією та Угодою про здійснення Частини XI Конвенції 1994 р. (далі – Угода), виявити проблемні питання у цій сфері та запропонувати способи їхнього вирішення.

Згідно з ст. 1 Конвенції: Район – це дно морів і океанів та його надра за межами дії національної юрисдикції, а ст. 133 передбачає, що «ресурси» означають всі тверді, рідкі або газоподібні мінеральні ресурси, включаючи поліметалічні конкреції, що знаходяться в Районі на морському дні або в його надрах [1]. На думку деяких вчених, виділення у відкритому морі зони, що має статус міжнародного району морського дна є найважливішою новелою в міжнародному морському праві [2, с. 556; 3, с. 507]. Це пов'язано з оголошенням Району та його ресурсів “загальною спадщиною людства” (ст. 136 Конвенції), хоч цей принцип з самого початку викликав багато суперечок, які повністю не вирішені до нашого часу. В конвенції це положення розкривається через неможливість жодної держави претендувати на суверенітет або суверенні права чи здійснювати їх щодо будь-якої частини Району чи його ресурсів і привласнювати яку б то не було їх частину. Жодні домагання такого роду або здійснення суверенітету чи суверенних прав і жодне таке присвоєння не визнаються (п. 1 ст. 137). Доктрина міжнародного права у поняття "принцип загальної спадщини" включає чотири елементи: 1) неприсвоєння; 2) участь усіх країн в управлінні цим регіоном; 3) розподіл вигоди від експлуатації ресурсів; 4) використання винятково у мирних цілях [4, с. 380].

Механізм реалізації розробки Району згідно з Конвенцією можна визначити у таких основних положеннях: 1) права на ресурси належать людству, від імені якого діє Міжнародний орган з морського дна (далі — Орган), всі держави-учасниці Конвенції *ipso facto* є членами Органа [3, с. 508]; 2) закріплення паралельної системи розробки ресурсів: видобування ресурсів Органом через його орган, який безпосередньо здійснює діяльність в Районі, а також транспортування, переробку і збут корисних

копалин, добутих в Районі (далі — Підприємство), та державами-учасницями через їх підприємства в асоціації з Органом, фізичними та юридичними особами, що мають громадянство цих держав чи діють під їх контролем (на основі контракту з Органом); 3) обов'язок держав-учасниць виділити один з зарезервованих за ними ділянок Району для організації там спільно з Підприємством виробництва, яке фінансується державою-учасницею; 4) обов'язок держав співпрацювати з метою передачі країнам, що розвиваються, та Підприємству нових технологій та секретів виробництва, відносно діяльності в Районі, щоб всі держави мали можливість отримувати вигоду від цього; 5) встановлення компенсації державам-експортерам, які займаються видобуванням на суші тих видів корисних копалин, що будуть вилучені у Районі; 6) заборона на монополізацію ресурсів Району: кількість учасників від кожної держави обмежена, встановлений максимальний рівень видобутку корисних копалин Району.

Всі ці положення захищають інтереси в першу чергу держав, що розвиваються, та були прийняті через їх кількісну перевагу при голосуванні. Але цей механізм створював невиправдані перешкоди для розробки ресурсів високорозвиненими країнами, через що останні відмовились підписати конвенцію (зокрема, США, Японія, Великобританія, Франція та інші). А без їх фінансової підтримки створення та функціонування Органу виявилось неможливим. Тому у 1994 р. була укладена Угода про здійснення частини XI Конвенції, що набула чинності одночасно з Конвенцією та має переважну силу перед її нормами, у випадку невідповідності їх положень.

Угода внесла такі зміни в механізм розробки природних ресурсів міжнародного району морського дна: 1) були скасовані всі переваги та пільги для Підприємства; 2) Підприємство може працювати тільки у межах спільного підприємництва на однаковій з іншими контракторами основі; 3)

скасування обов'язку держав-учасниць фінансувати для Підприємства видобування ресурсів на одній з зарезервованих ними ділянок; 4) держави-учасниці не мають ніяких обов'язків з фінансування будь-яких операцій на ділянках Підприємства ні в межах будь-яких організацій, ні при спільному підприємстві; 5) Підприємство може набувати технології для діяльності в Районі на справедливих та розумних комерційних умовах на відкритих ринках чи через посередників при спільному підприємстві; 6) усе видобування глибоководних морських ресурсів здійснюється на комерційній основі. Положення Конвенції про заборону монополізації видобування ресурсів Району не застосовуються; 7) компенсаційна система замінюється на надання допомоги країнам-експортерам, фінансове положення яких може погіршитися через падіння цін чи зменшення об'ємів експорту через діяльність в Районі. Допомога надається за рахунок платежів контракторів та добровільних внесків, через спеціальний фонд [5].

Таким чином, Угода внесла значні зміни в Конвенцію на користь індустріальних держав, але завдяки цьому став можливим перехід до активних дій по розробці природних ресурсів Району. Однак досі існують певні суперечки щодо тлумачення та застосування певних норм конвенції значною частиною держав, іноді присутні порушення навіть базових положень. Вони можуть не мати практичного вираження, але існування у національному законодавстві положень, що суперечать положенням Конвенції, сприяє розмиванню конвенційного режиму [6, с. 35].

Ще одним чинником, що ускладнює діяльність в Районі є відсутність чітких правил по розробці окремих видів ресурсів. Наразі були прийняті та діють Правила пошуку та розробки поліметалічних конкрецій 2000 р. [7] та Правила пошуку та розробки поліметалічних сульфідів 2010 р. [8], що є необхідними для належного оформлення відносин суб'єктів діяльності в Районі з Органом у вигляді контрактів. Ці правила є результатом

прогресивного розвитку міжнародного права, що розвивають конвенційний режим діяльності в Районі. Пошук та розробка інших ресурсів не може здійснюватися, доки не будуть прийняті відповідні норми.

Також важливе місце посідає проблема забезпечення екологічної безпеки під час здійснення діяльності в Районі. Правила містять окремий розділ, присвячений захисту та збереженню морського середовища під час пошуку та розробки природних ресурсів Району. Широке повноваження в цій сфері має Орган з метою ефективного захисту морського середовища, а також флори та фауни від шкідливих наслідків, які можуть виникнути внаслідок діяльності в Районі. Але, з іншого боку, ця практика фактично означає істотне обмеження діяльності в Районі на користь збереження його біорізноманіття, а також формування «Захищених областей» в Районі, що вельми умовно співвідноситься з нормами Конвенції. На думку більшості експертів, хоч захист морських екосистем глибоководних районів морського дна і є в певній мірі необхідним, але обмеження доступу, наприклад, до генетичних ресурсів цих районів буде контрпродуктивним для розвитку наукового прогресу, промислових і медичних технологій [6, с. 82]. Також всі держави мають різний рівень розвитку технологій розробки глибоководних природних ресурсів та міжнародні стандарти безпеки в більшості держав слаборозвинені.

Отже, з оглядом на вищевикладене, можна зробити висновок, що створення спеціального правового статусу Району є важливим кроком для всього людства, завдяки чому стає можливим часткове вирішення проблем вичерпання природних ресурсів. Але поки що механізм розробки природних ресурсів Району містить певні недоліки та ще потребує удосконалення. По-перше, необхідне посилення наднаціонального елемента у встановленні стандартів діяльності в Районі, досягнення єдиного тлумачення положень Конвенції та Угоди при імplementації їх в

національне законодавство всіх держав. По-друге, посилення відповідальності за порушення правил екологічної безпеки, зокрема, принципу: “винний платить”, встановлення тимчасової заборони діяльності в Районі для держав-порушниць норм Конвенції та інших міжнародних договорів в цій сфері. Також здається доцільним створення органу швидкого реагування при морському надровидобутку, що буде займатися допомогою в усуненні наслідків при надзвичайних ситуаціях. Можливо, буде корисною часткова передача технологій розробки глибоководних морських районів за пільговою ціною державам, що розвиваються, для можливості дотримання ними стандартів екологічної безпеки. По-третє, необхідна розробка правил пошуку та розробки Органом для інших видів природних ресурсів, що надасть можливість їх видобування. Найбільш ефективні результати розвитку механізму розробки ресурсів можливо досягти завдяки спільним зусиллям держав.

### **Література**

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права. URL: [http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_057](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057) (дата звернення: 15.11.2018).
2. Баймуратов М.О. Міжнародне право. Харків: Одіссей, 2002. 672 с.
3. Теліпко В. Е., Овчаренко А. С. Міжнародне публічне право: навч. посіб.; за заг. ред. В. Е. Теліпко. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 608 с.
4. Репецький В. М. Міжнародне публічне право. Львів: Знання, 2012. 437 с.
5. Соглашение об осуществлении Части XI Конвенции Организации Объединенных Наций по морскому праву от 10 декабря 1982 года 28.07.1994 URL: [http://www.un.org/ru/documents/decl\\_conv/conventions/agreement\\_impl Lawsea.shtml](http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agreement_impl Lawsea.shtml) (дата звернення: 15.11.2018).

6. Гудев П.А. Конвенция ООН по морскому праву: проблемы трансформации режима Москва: ИМЭМО РАН, 2014. 201 с.
7. Правила поиска и разведки полиметаллических конкреций в Районе:  
International Seabed Authority URL:  
<http://www.isa.org.jm/files/documents/RU/Regs/MiningCode.pdf> (дата  
звернения: 15.11.2018).
8. Правила поиска и разведки полиметаллических сульфидов в Районе:  
International Seabed Authority URL:  
<http://www.isa.org.jm/files/documents/RU/Regs/Ru-PMS.pdf> (дата  
звернения: 15.11.2018).